

Manisa Gördes’de 2008-2014 Yılları Arasında Tarımsal Üretim-Fiyat İlişkisi¹

Uğur BİLGEN**

Coşkun ÇILBANT*

ÖZ

İnsanlık tarihi incelendiğinde üç önemli devrim karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi yerleşik hayata geçilmesiyle başlayan tarım devrimi, ikincisi buhar gücünün makinelerde kullanılmasıyla başlayan sanayi devrimi ve sonuncusu da bilgi toplumuna geçiş devrimidir. Bu devrimlerin güçlendirdiği tarım ve sanayi sektörleri arasındaki karşılıklı bağımlılık gün geçtikçe daha da artmaktadır. Teknolojinin gelişmesi tarım sektörünü, sanayi ve hizmetler sektörü ile birlikte milli gelir içerisinde önemli bir konuma getirmiştir.

Çalışmada Manisa ilinin Gördes ilçesi veri alınarak, bu ilçede yetişen on iki ürünün toplam maliyet yapıları, birim fiyat satış değerleri ve karlılıkları dekar başına ayrı ayrı hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda üretim maliyetlerinin en yüksek olduğu ve de en yüksek karlılığa sahip ürünler belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarım Sektörü, Maliyet, Fiyat, Üretim

Jel Sınıflaması: Q13, Q11, Q10

Crop Yield-Price Relation Between The Years 2008-2014 in Gordes, Manisa

ABSTRACT

Human history has seen three important revolutions. The first one is the agricultural revolution which started when the human race started settled life. The second one is the industrial revolution which started with the industrial use of steam power. The interdependence of agriculture and industry sectors, which are powered by these two revolutions, increases day by day. Ever developing technology has placed agriculture in an important position in terms of national income, together with industry and service sectors.

This study takes data from Gordes town of Manisa province and calculates total cost structures, unit price sale values and profitability of 12 crops separately per one thousand square meter. It uses these data to see which crop has higher production costs and which crops yield the highest profitability.

Key Words: Agricultural Sector, Cost, Price, Crop

JEL Classification: Q13, Q11, Q10

1.Giriş

Ekonomik faaliyet, bilindiği gibi, insanların gereksinimlerini karşılamak ve refahını sağlamak, kıt kaynaklarla geniş boyutlu gereksinimler arasında denge kurmak amacı taşıyan etkinlikler olarak ifade edilmektedir. Özellikle tarımsal faaliyetlerde, dengenin kurulması ve sürdürülmesi çok önemlidir. Çünkü insanoğlunun beslenme ihtiyacı, her çağda, her toplum öncelikli ekonomik

¹Bu çalışma, ilk yazarın “1980 Sonrası Türkiye’de Tarım Sektöründe Üretim-Fiyat İlişkisi ve Gördes Örneği” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Öğr. Gör., Kırkağaç Meslek Yüksek Okulu, ub.bilgen@hotmail.com

* Yrd. Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, coşkun.cilbant@cbu.edu.tr

meseleleri olmuştur. Ekonomilerin gelişmesini belirleyen temel unsurun inovasyon ve bilgi bazlı sanayi ürünleri üretiminin artırılması olduğunu söyleyebiliriz.. Ancak tarım da, insanın temel gereksinimleriyle ilgili olması, sanayi kesimine hammadde, sermaye, emek ve gıda sağlama gibi nedenlerle vazgeçilmez bir nitelik taşıdığı için ekonomik gelişme süreci içinde önemli yere sahiptir (Ekmekçi, et al., 2011 s. 50-51).

Ekonomi kaynakların sınırlı, buna karşılık insanoğlunun ihtiyaçlarının sonsuz olması nedeniyle, çeşitli sorulara yanıt arayan bir bilim dalı olarak ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. Ekonomi Bilimi, bu yönüyle kısıtlı kaynaklar ile hangi malın, kimin için, ne miktarda üretileceği ve kimler tarafından tüketileceği sorularına ve fiyatın oluşum mekanizmasını algılamaya çalışan bir bilim dalıdır (Alkin, 2004 s. 1). Bu durumda tüketici, üretici, firma gibi birimleri ile tarım ve sanayi gibi sektörler veya genel anlamıyla ekonominin çözüm aradığı esas sorunlardan birisi, mevcut sınırlı kaynakların etkin kullanımı olarak ortaya çıkmaktadır. Tarımda diğer alanlar gibi araştırma, gözlem ve incelemeye dayanan bir bilim dalıdır; bu yüzden tarım ekonomisi bilim dalı, tarım tekniği ile ilgili temel bilgilerin yanı sıra istatistik, matematik, işletme, ekonomi ve sosyal bilimlerin birçok dalından bilginin bilinmesi ve onun uygulanmaya aktarılması ile uğraşan bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde tarımsal üretim için geçmişe nazaran daha yoğun bir şekilde modern girdi ve teknolojiler kullanırken, elde edilen tarımsal ürünler farklı düzeylerde işlemde geçirilerek yurt içi ve dışındaki tüketicilere ulaşmaktadır (Çetin, 2010 s. 24). Türkiye’de 1961 tarihinde çıkarılan 193 sayılı Gelir Vergisi Kanuna göre tarım; “arazide, deniz, göl ve nehirlerde, ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yollarıyla veyahut doğrudan doğruya tabiatın istifade etmek suretiyle nebat, orman, hayvan, balık ve bunların mahsullerinin istihsalini, avlanmasını, avcılar ve yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşınmasını, satılmasını veya bu mahsullerden sair bir şekilde faydalanılmasını ifade eder (Resmi Gazete, 1961).

Gelişmiş ülkelerde tarımın tanımına bakacak olursak; örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde tarım sadece tarım ürünlerinin fiziksel ve biyolojik üretimini gerçekleştiren bir sektör olarak kabul edilmemektedir. Tarım, küçük aile işletmeleri, tarımsal girdi üreten ve dağıtan ya da tarım ürünlerini pazarlayan ve işleyen kooperatifler, pazarlama şirketleri, gıda maddeleri toptancıları ve perakendecileri, pamuklu yünlü vb. dokuma maddeleri pazarlayan kuruluşlar, taşıma ve dağıtım sistemleri ile pek çok sayıda firmadan oluşan kompleks bir sektördür. Bütün bu tanımlarda birleşen noktalara göre ve kısaca tarım, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretimi ve değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir (İnan, 1992 s. 10).

2. Tarımın Kalkınma Sürecinde Önemi

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde tarım sektörü ekonominin temelini oluşturur. Bu ekonomilerde ortaya çıkan sorunların en önemlilerinden bir tanesi de kalkınmayı sadece sanayileşme olarak gören ekonomik politikalar yüzünden, az gelişmiş ülkelerde özellikle gelişmekte olan ekonomilerde ortaya çıkan sorunlardan bir tanesi de kalkınmayı sadece sanayileşme olarak gören

politikalar üretilmesidir. Bu temelsiz politikalar sonucunda düzensiz kentleşme, çarpık sanayileşme gibi çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerdeki hızlı nüfus artışı ise, toplumun giderek artan tarım ürünleri talebini karşılamaya olanak vermemektedir (İnan, 1992 s. 10). Bu açıdan bakıldığında tarım kesimi kalkınma sürecinde önemli role sahip bulunmaktadır. Tarımın kalkınma sürecindeki önemini aşağıdaki maddeler ile belirtebiliriz:

- a. Geniş emek potansiyeli ile tarım sektörü sanayileşmenin işgücü kaynağıdır. Artan tarımsal verimlilik gıda maddeleri arzında herhangi bir azalma olmadan tarımdan sanayiye işçi akımına izin vermektedir.
- b. Tarım Sektörü sanayi sektörüne ve kent kesimine hammadde ve gıda maddesi sağladığı için ihmal edilmemesi gerekir.
- c. Sanayileşmenin ilk safhalarında yurtiçinde üretilmeyen makine ve hammaddenin ithalatı için gerekli olan finansman kaynağı da tarım sektöründe yapılan temel ihraç mallarından sağlanan dövizlerdir.
- d. Kalkınma planları ve sanayileşme yatırımlarına önem vermektedir. Ancak milli gelirin büyük bir kısmı tarımdan yaratıldığından tarım sektörü en önemli tasarruf kaynağı olarak dikkate alınmalıdır.

Tarım sektörü yukarıda açıklanan sebepler nedeniyle, kalkınmayı teşvik eden ve destekleyen bir rol oynamaktadır (Dülgeroğlu, 1988 s. 51).

3. Tarımın Tarihsel Süreçteki Yeri

Toprağa yerleşme, yeni tarım ürünlerinin bulunması, hayvanların evcilleştirilmesi ve teknik yenilikler sayesinde üretimin biçimi değişmiştir (Özgüven, 1977 s. 5). Dünyanın tarımla uğraşan nüfusunu radikal biçimde azaltarak insanı artan ölçüde hizmet ve mamul mal üreticisi haline getiren Endüstri Devrimi üretim biçimini tekrar değiştirmiştir (Torun, 2003 s. 181).

Tarım tarihsel süreçte farklı ırklarda farklı şekilde yer edinmiştir. Eski Yunan ve Romalılarda tarım tek zenginlik kaynağı iken ortaçağ da üretimin başlaması paranın oluşmasıyla daha farklı bir şekilde ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda da tarım, ekonomik ve askeri gücün sürekliliği açısından son derece önemli bir rol üstlenmiştir. Cumhuriyetten sonra Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesiyle miri toprak sistemi, Osmanlı toplumundaki özel mülkiyete doğru yönelen tarihi evrimini bitirerek ortadan kalkmıştır. Medeni Kanunun yürürlüğe girmesi ve Tatbikat Kanununun 43. Maddesine dayanılarak 1926 yılında miri toprak sistemi tamamıyla ortadan kalkmıştır. İzmir İktisat Kongresinden sonra alınan karardan sonra, TBMM 17 Şubat 1341 (1925) tarih ve 552 sayılı 'aşarın ilgası ile yerine ikame edilecek vergi hakkında kanunla' Osmanlıdan intikal etmiş olan aşar vergisi tamamen kaldırılmıştır. (Topuz, 2007 s. 380).

Kuşkusuz, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kırsal nüfusun toplam ülke nüfusunun %80'ini oluşturması ve %90'nın da tarım ile uğraşması tarıma önem verilmesini gerektirmekteydi.

Ülkenin tarımsal durumunu ortaya çıkarmak için ilk tarım sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Bu sayıma göre, tarımda ortalama olarak 25 dekar büyüklüğünde 1.751.239 aile işletmesi bulunmaktaydı. Çalışan nüfusun %78'i

tarımla uğraşmaktaydı. Uzun yıllar süren yıpratıcı savaşların önemli bir yükünü çeken bu işletmeler, artı değer üretebilen ekonomik işletme görünümünden uzak geçimlik aile işletmeleri idi. İşletmelerin çoğu asgari geçim seviyesinin altındaydı. Köylünün %85'i 3-6 hektar dolayında bir toprak parçasına sahip olup, büyük ölçüde kendi ihtiyaçlarına yönelik üretime yönelmişlerdi. Üretim ve verimliliğin düşük olması sebebiyle, bunların pazarlayabilecekleri ürün miktarı da sınırlı seviyedeydi. Zaten ulaşım olanakları da buna müsaade etmiyordu. Küçük aile işletmeleriyle birlikte varlıklarını sürdüren büyük toprak sahipleri ise bu dönemde toplam toprakların %65'ini ellerinde bulunduruyordu. Tarım sayımına göre 43.637.727 dönüm olarak saptanan ekili alanlar ülke yüzölçümünün %4,86'nı oluşturuyordu. Tarıma elverişli ekilebilir araziler ise ülke topraklarının %32'si civarındaydı. Başka bir ifadeyle ekilebilir arazinin ancak 1/7 kısmında tarım yapılmaktaydı (Abasov, 2007 s. 16).

Cumhuriyet döneminde tarımla ilgili kırılmalardan en büyüğü 1980 yılında yaşanmıştır. 1980'li yılların başlarında ithal ikameci sistemden vazgeçilerek dışa dönük büyüme stratejisi izlenmeye başlanılmıştır. Bu gelişmeler Türkiye'nin en büyük sektörlerinden biri konumunda olan tarımı etkilemiştir.

4. Tarım Sektörünün Önemi

Beslenme ihtiyacını doğrudan karşılayan sektör olması ve her toplum için ekonomik kalkınmayı sürekli kılan kaynakları sağlaması; tarım sektörünün en önemli iki faktörünü ortaya koymaktadır (Aydemir, et al., 2008 s. 130). Tarım sektörü besin ihtiyaçlarını karşıladığı gibi aynı zamanda sanayi sektörünün en büyük alıcısıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, yetiştirip sattığı ürün karşılığında çiftçinin eline uygun bir fiyat geçmesi gerekmektedir (Güne, 1994 s. 47-48). Besin ihtiyacı ve gerekse sanayi ürünlerinin satılmasından elde edilecek gelir çiftçilerin hayat standartlarını belirleyecektir. Yani tarım sektörü milyonlarca çiftçimizin geçim kaynağı olmaktadır.

Türkiye bulunduğu coğrafi konuma göre genellikle dağlık bir arazi yapısına sahiptir. Türkiye'de arazilerin çoğunlukla yaklaşık %56'sı 1.000 m'nin üstünde yükseltiye sahiptir. Bununla birlikte deniz seviyesinde ki arazileriyle birlikte farklı iklim yapılarına sahip bir üretim yelpazesine sahiptir. Genellikle işletmeler ise özel mülkiyete ait aile işletmeleridir (Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği, 2013).

Ülkemizde tarım sektörüne ilişkin sağlıklı istatistiksel bilgilere ulaşmak, aile şirketi şeklinde yapılanma ve kayıt dışı çalışanların sayılarının sağlıklı olarak belirlenememesi nedeniyle zordur (Tonus, 2015).

Tarım üç önemli sektörden bir tanesidir. Tarım sektörünün, Türkiye'nin milli gelirinin sektörel dağılımındaki gelişmeler tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Milli Gelirin Sektörel Dağılımındaki Gelişmeler

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	İnşaat	Toplam
1962	35,2	17,1	44,0	3,1	100,0
1972	31,6	18,0	45,6	4,9	100,0
1980	25,8	19,0	49,6	5,6	100,0
1990	17,3	25,3	51,2	6,2	100,0
1998	12,5	26,8	54,9	5,8	100,0
2002	10,3	21,0	64,5	4,2	100,0
2005	9,4	20,3	65,9	4,4	100,0
2009	8,3	19,1	68,8	3,8	100,0
2010	8,4	19,4	68,0	4,2	100,0
2012	7,9	19,4	68,3	4,4	100,0
2013	7,4	18,5	69,7	4,4	100,0
2014	7,1	18,8	69,5	4,6	100,0

Kaynak: Türkiye Ekonomisi, Aslan Eren, Ekin Basım Yayın Dağıtım 2015, s.88

Gelir dağılımı 2000’li yıllara kadar sürekli olarak tarım sektörünün aleyhine, sanayi sektörünün ise lehine gelişme göstermiştir. Türkiye’de tarım sektörünün milli gelir içerisindeki yeri %75 azalmasına rağmen, gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında hala yüksek bir seviyededir. 2007 yılına kadar gerçekleşen bu düşüş 2007’den sonra durmuştur. Türkiye’de milli gelir içerisinde tarımın payı yaklaşık %8 iken gelişmiş ülkelerde bu rakam %1-3 arasındadır. Az gelişmiş ülkeler de ise bu oran %15-25 arasında bir seyir izlemektedir (Eren, 2015).

Tablo 2: Türkiye’de 1962-2014 Arasında İstihdamın Sektörel Paylarındaki Değişmeler

Yıllar	Tarım Sektörü İstihdam ki Payı	Sanayi Sektörü İstihdam ki Payı	Hizmetler Sektörü İstihdam ki Payı
1962	77,0	7,9	15,1
1972	68,3	10,7	21,0
1980	25,8	14,1	30,8
1990	17,0	15,3	36,0
1999	10,5	17,2	42,6
2001	37,6	17,5	44,9
2005	25,7	20,8	53,5
2009	24,6	19,4	56,0
2010	25,2	19,9	54,9
2012	24,4	19,5	56,5
2014	21,2	20,4	51,0
Değişim	%-74,7	%158,2	%237,7

Kaynak: Türkiye Ekonomisi, Aslan Eren, Ekin Basım Yayın Dağıtım 2015, s.88

Türkiye'nin yapısal değişiklikleri ile birlikte, gelişen sanayi ve hizmet sektörü; istihdamın yönünü de değiştirmektedir. 1962'de tarımın istihdamdaki payı %77 iken, 2014 yılında bu oran %21,2'ye gerilemiştir. Sanayinin gelişmesi ise sanayiye olan istihdamı arttırmış 1962 yılında %7,9 olan istihdam payı, 2014 yılında %20,4'e yükselmiştir. Hizmet sektörü ise değişimin en çok olduğu sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. 1962 yılında %15,1 olan istihdam payı 2014 yılında %51'e yükselmiştir. Bu 52 yıllık süreçte en çok istihdam artışı yaklaşık %237 ile hizmet sektöründe gerçekleşmiştir.

Türkiye ekonomisinin gelişiminde, lokomotif rolünü üstlenen ve ilerleyen dönemde yerini sanayi ve hizmetler sektörüne bırakan tarım sektörünün genel yapısı hakkındaki değerlendirmeler, bölgesel bazda ele alındığında bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Coğrafi açıdan incelendiğinde, Türkiye'de hala tarımın ön planda olduğu ve ekonomik gücün ediniminde söz sahibi olduğu bölgelerin olduğunu söyleyebiliriz. Ege Bölgesi, bu açıdan bakıldığında tarımın ve sanayinin iç içe girdiği en güzel örneklerden biridir. Bölgedeki illerin ekonomik faaliyet kolları incelendiğinde ilginç sonuçlar çıkarılabilmektedir. Örneğin, Aydın ilinde tarımın hala çok önemli olduğunu, Denizli ve Manisa'da tarım ve sanayinin birlikte il ekonomilerine çok önemli katkılar sağladığını söyleyebiliriz. Manisa, bu açıdan, hem sanayisinin hem de tarımın son derece önemli olduğu, yüksek katma değer yaratan, gelişmiş yöntemlerin uygulandığı bir ildir. Manisa'nın önemli ilçelerinden biri olan Gördes ise; tarımın ön planda olduğu, ürün çeşitliliği bakımından önemli ve incelenmesi gereken bir yerleşim yeridir.

5.Gördes İlçesi İle İlgili Tarımsal İnceleme

Manisa'nın ilçesi olan Gördes'de; 2013 yılında Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) göre toplamda 213.553 dekar alanda ürün yetiştirilmiştir. Çiftçi Kayıt Sistemi kayıtlarına göre 2008-2014 yılları arasında Gördes'te yetiştirilen ürünler aşağıdaki tablo-3'te gösterilmiştir.

Tablo-3: 2008-2014 Yılları Arasında Gördes İlçesinde Yetiştirilen Ürünler

2008- 2014 ÇKS Kayıtlarına Göre Gördes'te Yetiştirilen Ürünler		
Tütün	Susam	Buğday
Arpa	Domates	Patates
Hıyar (Turşuluk)	Fiğ	Haşhaş
Kırmızı Mercimek	Kuru Soğan	Börülce
Kavun	Karpuz	Zeytin
Üzüm	Kiraz	Armut

Kaynak: Gördes Ziraat Odası

Bu dönem içerisinde yıllar itibariyle yukarıda belirtilen ürün grupları dışında da ürünler ekilmiştir ancak, ekim alanları bakımından ilk sıraları bu ürünler almıştır.

6.Gördes İlçesinde Yetiştirilen Ürünlerin Maliyet Föyü

Sanayi kesiminde, malın fiyatı satıcı tarafından iki şekilde belirlenir: Ya üretimden önce sipariş üzerine veya üretimden sonra belirlenen fiyata göre. Her iki durumda da, fiyat ve kârı belirleyen genellikle satıcıdır. Tarımsal işletmede ise satıcı yukarıdaki her iki yolu, üç sebepten dolayı uygulayamaz:

- a. Satıştan önce fiyatların belirlenmesi mümkün olmakla beraber, genellikle üretim için daha fazla zamanın zorunluluğu. Çünkü üretici, istediği mahsulü, istediği zaman ve istediği kadar elde edemez.
- b. Tarımsal ürün piyasalarının sertliği; çünkü piyasalar fiyat değişimleri karşısında duyarlı değildir.
- c. Ürünün bozulma ve çürüme riski nedeniyle belli bir sürede satılması zorunluluğu

Diğer yandan, sanayide kâr önceden belirlendiği halde, tarımda belli değildir. İkinci olarak, sanayide kar satıcı, tarımda ise adeta alıcı tarafından kabul ettirilmektedir. Bu bakımdan, tarım sanayinin rakibi değildir, aksine ona bağlı olarak gelişir.

Tarımda maliyetleri hesaplamakta şu sebeplerden dolayı kolay değildir:

- i. Yapılan masraflar içinde, sadece bu yılın değil, önceki yılların masrafları da yer almaktadır.
- ii. Bu yıl yapılan bazı yatırımlar, meyvesini gelecek dönemlerde vermektedir.
- iii. Bazı makine ve alet hem işletme, hem aile ihtiyaçları için kullanılmaktadır.
- iv. Bazı ürünler (buğday vb.,) üretimde hammadde fonksiyonu görmektedir.
- v. Ürünün bir kısmı üretici ailesi tarafından tüketim amacı ile alıkonulduğundan bu miktar kesinlikle bilinmemektedir (Özgüven, 1977 s. 121-122).

7.2008-2014 Yılları Arasında Üretim-Fiyat-Maliyet Karşılaştırmaları

2008-2014 yılları arasında bir dekar da ne kadar verim elde edildiği ve 1 dekar da ürünün toplam maliyet föyleri tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4'de Gördes ilçesinin seçili ürünlerdeki 2008 ile 2014 yılları arasında tek tek verilen maliyet kalemlerinin toplanmış halleri vardır. Genellikle maliyet 2008 yılından 2014 yılına doğru artış trendindedir.

Toplam maliyetler içinde en düşüğü 2008-2014 yılları arasında can suyudur. 2008 yılı için 12 ürünün toplam maliyeti 4459 TL'dir can suyunun maliyeti bu miktarın %0.11'dir. 2008 yılında Hasat maliyeti 12 ürünün toplam maliyetinin %14,64'lük bir kısmını oluşturur. Hasat önemli bir maliyet kalemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Maliyet kalemlerinin bu 12 ürünün toplam maliyetleri için yıllara göre yüzdesel değişim analizini yapmak gerekirse; 1. Sürüm 2008 yılından 2009 yılına geçerken %12,5 azalmıştır. 2009'dan 2010'a geçişte %1,59 azalmış bu oran 2010 yılından sonra artışa geçmiştir. 1. Sürüm 2010'dan 2011 yılına geçişte %8,06

artmıştır. 2012 yılına geçişte ise %7,46 artmıştır. 2012'den 2013 yılına geçiş sürecinde toplam maliyette değişim olmamıştır. 2013'den 2014'e geçiş sürecinde 1. Sürüm toplam maliyet %16,67 oranında artmıştır.

Tablo-41: 2008-2014 Maliyet Kalemlerinin İncelenmesi (da/TL)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1. Sürüm	360	315	310	335	360	360	420
2. Sürüm	300	75	75	75	60	60	70
Taban Sürüğü	95	99	99	106	120	135	180
Tohum Fide Bedeli	332	328,2	392,8	488,6	516,6	456,6	565,4
Fide Dikimi	248	202	212	250	290	330	380
Tohum Kapatma	20	20	23	26	29	34	29
Can Suyu	5	5	7	7,5	10	10	13
Kanal Karık Açma	30	31	31	40	50	50	80
Çapa	282	258	270	313	455	520	630
Sulama Ve İşçiliği	304	286	252	260	290	312	340
Zirai Mücadele Ve İşçiliği	437	503	478	582	596,6	646	684,9
Gübre V İşçiliği	699	831,05	624,95	622,8	815	823	875
Budama	155	121	121	155	175	245	220
Hasat	653	744	805	843,8	1018	1070	1236
Nakliye	365	363	343	381	404	424	407
Diğer	174	210	244	264,5	304,9	323	413,25

Kaynak: Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Tarafımızca Derlenmiştir.

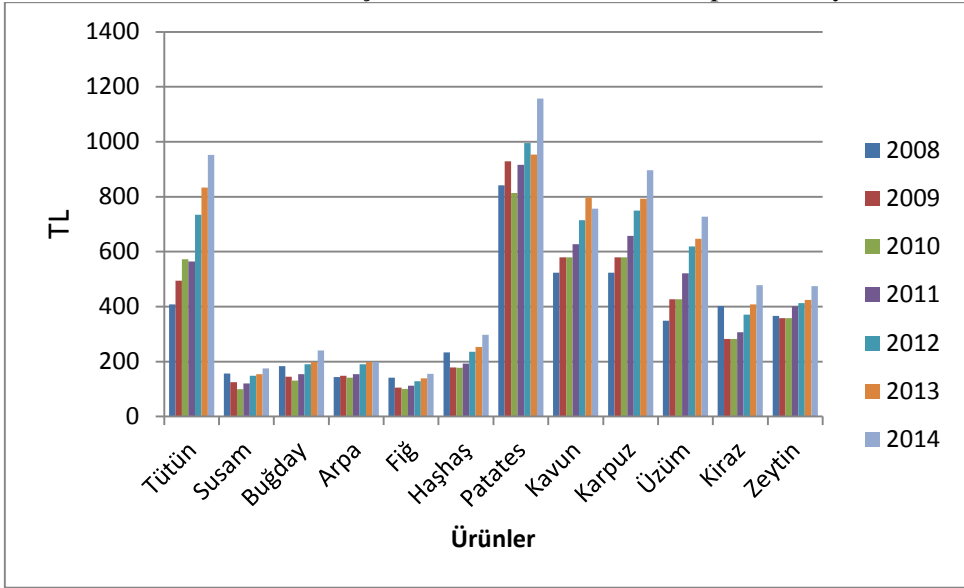
2009 yılında 12 ürünün tüm maliyet kalemlerindeki toplamı 4391,25 TL'dir. 2009 yılının maliyetler toplamında en önemli maliyet kalemi %18,93 ile gübre ve işçilik masrafı oluşturmaktadır.

Gübre ve işçilik maliyet kalemi toplam maliyetlerin içinde önemli bir yer tutmaktadır. Gübre ve işçilik maliyeti 2008 yılından 2009 yılına geçildiğinde %18,89 oranında artmıştır. 2009 yılında gübre maliyetlerinde azalma olmuştur ve 2009'dan 2010 yılına geçerken %24,80 oranında azalmıştır. 2010 yılında 2011 yılına geçişi sürecinde %0,34 oranında azalmıştır. 2011 yılında 2012 yılına geçişi sürecinde %30,86 oranında artış yaşanmıştır. Böyle yüksek bir maliyet kaleminde bu artışlar yüksek maliyetlere neden olmaktadır. 2012 yılında 2013 yılına geçişi sürecin %0,98 oranında artış yaşanmıştır ve 2013 yılından 2014 yılına geçiş sürecinde %6,32 oranında artış yaşanmıştır.

8.2008-2014 Yılları Arasında Yetiştirilen Ürünlerin Toplam Maliyetleri

Gördes ilçesinde Grafik 1’de 2008 ile 2014 yılları arasında seçili 12 üründe 1 dekada üretilen ürün için toplam maliyetleri grafikleştirilmiştir.

Grafik-1: 2008-2014 Seçili Ürünlerin 1 Dekardaki Toplam Maliyetleri

Kaynak: Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Tarafımızca Derlenmiştir.

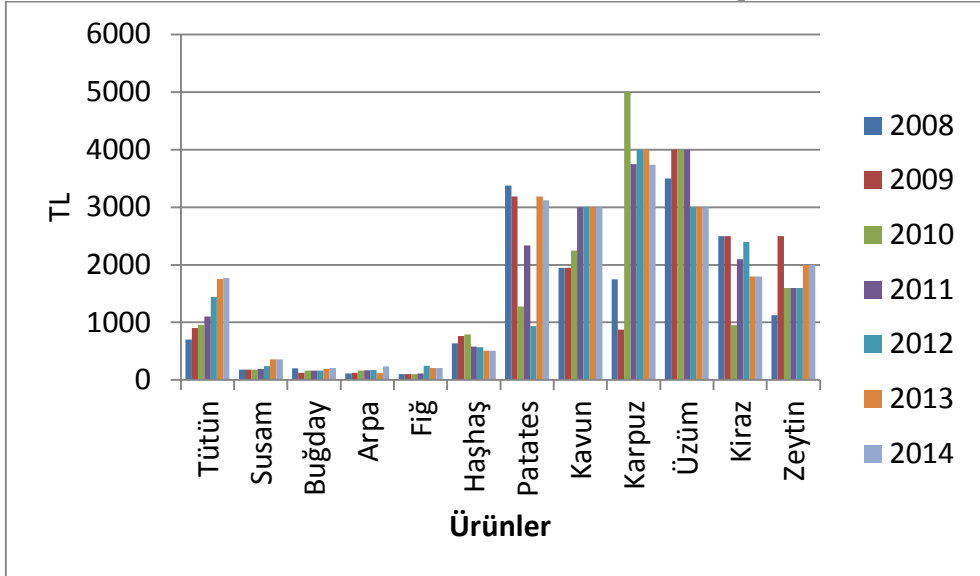
Grafik 1’de Gördes ilçesinin 2008 ile 2014 yılları arasındaki seçili 12 ürün için toplam maliyetleri verilmiştir. Maliyet bakımından en yüksek ürün patatestir. Patatesin geçen tüm yıllarda diğer ürünlerden maliyetleri yüksek seviyede seyir etmiştir.

Patatesi; karpuz, kavun, tütün ve üzüm takip etmektedir. Maliyetlerin yüksek olması çiftçilerde tedirginlik oluşturmaktadır. Ürünü yetiştirmeden önce maliyetleri ortalama tahmin edebilir ancak bu maliyeti karşılayabilmesi ve kâr elde edebilmesi kendisinin gayreti dışında dış faktörlerinde etkisi vardır. Örneğin o dönemde hava koşulları istediği gibi gitmeyebilir bu da ürünlerin hastalık kapması yani ürünün veriminin düşmesine neden olmaktadır. İşte patates ürünü buna örnektir dekadaki toplam maliyeleri 2008 yılında 1 dekada 842 TL 2009 yılında %10,33 artarak 929 TL, 2010 yılında %12,38 azalarak 814 TL, 2011 yılında %12,59 artarak 916,5 TL, 2012 yılında %8,66 artarak 995,9 TL, 2013 yılında %4,31 azalarak 953 TL ve 2014 yılında %21,48 artarak 1157,75 TL olmuştur. Yıllar içerisindeki maliyet kalemlerin artması toplam maliyeti oldukça etkilemiştir.

9.2008-2014 Yılları Arasında Yetiştirilen Ürünlerin Toplam Gelirleri

Gördes ilçesinde Aşağıdaki tabloda 2008 ile 2014 yılları arasında seçili 12 üründe 1 dekada üretilen ürün için toplam gelir verilmiştir.

Grafik-2: 2008-2014 Yılları Arasında Ürün Bazında Toplam Gelirleri

Kaynak: Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Tarafımızca Derlenmiştir.

Grafik 2’de 2008 yılı ile 2014 yılları arasındaki toplam gelir miktarları verilmiştir. Tütün 2008 yılında 702 TL getiri sağlamıştır. Bu miktar 2009 yılında %28,49 oranında artış sağlanarak 902 TL olmuştur. 2010 yılında %22,17 artarak 957 TL olmuştur. 2011 yılında %20,9 artış 2012 yılında %18,18 artış 2013 yılında %13,89 ve 2014 yılında %11,42 artarak 1771 TL’lik getiri sağlamıştır. 2014 yılında 2008 yılına göre dekar da getiri oranı %152,28 oranında artmıştır.

2008 yılında buğday bir dekar da 200 lira getiri sağlamıştır. 2009 yılında buğdayın getirisi azalmıştır yaklaşık %38,1 oranında düşüş yaşayarak 123,75 lira olmuştur. 2010 yılında 2009 yılına göre %30,91 artarak 162 lira olmuştur. 2011 yılında getiri değişmeyerek 162 lira olmuştur. 2013 yılında %16,67 artarak 189 lira 2014 yılına ise %11,11 artarak 210 lira olmuştur.

2008 yılında dekar da getirisi 3375 TL olan patates 2009 yılında %5,54 azalarak 3188 TL olmuştur. 2010 yılında %60,01 azalarak 1275 TL’ye gerilemiştir. 2010 yılında patatesin gerisi çok düşüş yaşamasına rağmen 2011 yılına gelindiğinde %83,33 artarak 2337,5 TL olmuştur. Ancak hala 2008 yılının getirisi sağlanamamıştır. Patatesin getirisi 2012 yılında tekrardan azalmıştır. Azalma ve artma oranları çok yüksektir. 2012 yılında getiri oranı %60 azalarak 935 TL’ye düşmüştür. Patates grafikten de anlaşılacağı gibi kırılgan bir yapıya sahiptir. Bir yıl çok fazla getiri sağlarken diğer yıl çok düşebiliyor. Maliyetleri yüksek olduğundan üretimi konusunda riskli bir ürün olmaktadır.

2008 ile 2014 yılları arasında 5000 TL ile getirisi en yüksek ürün 2010 yılında karpuz olmuştur. Karpuz 2009 yılında düşüş yaşasa da sonraki yıllar da artış trendindedir.

Üzüm 2008 yılında 3500 TL getiri sağlarken 2009 yılında bu oran %14,29 artarak 4000 liraya yükselmiştir. 2011 yılında da getiri oranı aynı kalmıştır. 2012 yılında üzümün geliri düşmüştür. 2012 yılında %25 azalarak 3000 TL'ye düşmüştür. 2013 ve 2014 yıllarında bu değer değişmeyerek 3000 TL'de kalmıştır.

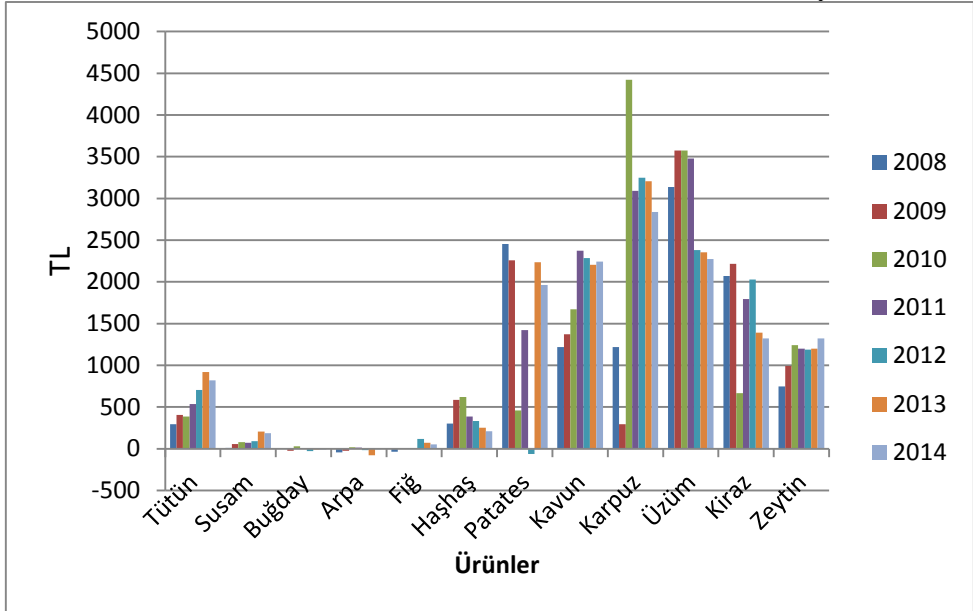
Kiraz da ise kırılma 2010 ve 2011 yıllarında yaşanmıştır. 2010 yılında bir önceki yıla göre getiri oranı %62 azalmış ve 2011 yılında da 2010 yılına göre %121,05 artarak 2100 TL olmuştur.

Kavunda ise kırılma 2011 yılında gerçekleşmiştir. 2011 yılında getiri oranı %33,33 artarak 3000 lira olmuştur ve bu trende devam etmiştir.

10.2008-2014 Yılları Arasında Yetiştirilen Ürünlerin Toplam Kârı

Gördes ilçesinde grafik 3'de 2008 ile 2014 yılları arasında seçili 12 üründe 1 dekada üretilen ürün için toplam kâr miktarları verilmiştir.

Grafik-1: 2008-2014 Yılları Arasında 1 Dekarda Elde Edilen Toplam Kar

Kaynak: Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Tarafımızca Derlenmiştir.

Grafik 3'de 2008-2014 yılları arasında 1 dekar da elde edilen kâr oranları verilmiştir. En düşük kârlılık hatta zarara yol açan ürünler buğday, arpa ve fığdır.

Buğday 2008 yılında gelir maliyet analizine göre incelendiğinde 4 TL getiri sağlamıştır. 2009 yılında çok büyük kırılma yaşayarak üreticilerine zarar yaşatmıştır. Çünkü 2009 yılında %706,25 oranında azalma yaşayarak dekar da 24,25 TL'lik zarara neden olmuştur.

Sonuç

Tarım sektörünün gerek milli gelir içerisinde gerekse istihdam payları içerisinde ki payı incelendiğinde 1980 yılına kadar ülkemizin lokomotif gücünü sağlamış bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980'li yıllardan sonra ise sanayi ve hizmetler sektörlerinin gelişmesi istihdamın ve milli gelirin bileşenlerinin bu sektörlerle doğru yönelmesine sebep olmuştur. Ancak tarım sektörü hala çok önemli gelir getirici ve istihdam sağlayıcı bir sektör olarak önemini korumaktadır.

Çalışma da Manisa'nın Gördes ilçesindeki üretilen on iki ürün için 2008-2014 yılları arasında bir dekada yetiştirilen ürünlerdeki toplam maliyet analizi ayrı ayrı incelenmiştir. Tütün, susam, buğday, arpa, karpuz, kavun, patates, haşhaş, fiğ, kiraz, zeytin ve üzüm ürünleri için bir dekada maksimum verim ve birim fiyatları kullanılarak gelir maliyet analizi yapılmış ve her ürün için bir dekardaki kârlılık miktarları hesaplanmıştır. Seçili ürünler için bir dekardaki toplam maliyet, gelir ve kâr rakamlarının 2008 ile 2014 yılları arasında nasıl değişim gerçekleştirdiği grafiksel olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda Tütün ürünü, Tütün ürünün yetiştirilmesindeki amaçlardan bir tanesi de kuru tarımda üretilebilecek ve getirisi diğer kuru tarım ürünlerine göre daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. 2008 yılından sonraki süreçte tütün üretiminin artmasındaki sebeplerden bir tanesi de tütünün birim fiyatlarının sürekli artış yaşanmasıdır. Özellikle 2011 yılından sonraki dönemde kuru tarımda birinciliğe yerleşmiştir. 2014 yılında 2008 yılına birim fiyattaki yaklaşık iki kat oranındaki artış tütün ürünü üreticiliğini cazip hale getirmiştir. Bunun bir diğer etkisi ise son dört yıldır tüccarların tütün üreticilerine yapacakları üretimin yarı parasını daha ürünü yetiştirmeden önce vermeleri de tütün ürününün eski popülerliğini tekrardan kazandırmaya başlamıştır. Arpa, buğday, susam ve fiğ ticari amaçlı ekilecek yüksek kar getirecek ürün grupları arasında yer almamaktadır. Genelde bu ürünler çiftçilerin kendi ihtiyaçları için yetiştirdikleri ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Patates ürünü Gördes ilçesi için yüksek gelir sağlayan ürünlerin başında geldiği gibi en yüksek toplam maliyete sahip olan ürün olarak da karşımıza çıkmaktadır. 2008 ile 2014 yılları arasında dekardaki toplam maliyetler incelendiğinde en yüksek maliyet patates ürününe aittir. Patates, üreticisine çok yüksek gelir sağlayabileceği gibi, doğa ve piyasa koşullarına bağlı olarak ciddi oranda zarar da verebilecek bir üründür. Haşhaş maliyeti düşük ve arpadan sonra münavebe nedeniyle üretim yapılacak ürün grubundadır. Sulama imkânının olmadığı kıraç alanlarda değerlendirilebilecek bir ürün grubudur. Maliyetler genel hatlarıyla düşük geliri ise çok fazla değildir. Eğer atıl arazi veya münavebe nedeniyle üretim yapılacaksa haşhaş arpa yerine tercih edilebilir. Kiraz meyvecilikte ihracat amaçlı yapılan ürünümüzdür. Son iki yıl hariç kilogram fiyatı meyvelerin içinde en yüksek olan üründür. Zeytin bakımı kolay ve değerlendirmesi de kolay olan bir üründür. Çekirdeğine kadar yararlanılabilen bir ürün olduğu için çiftçinin elinde kalma sıkıntısı olmamaktadır. Atıl alanda meyvecilik yapmak isteyen üreticiler için tercih edilebilecek bir üründür. Üzüm meyvesi 2008 yılı hariç diğer bütün yıllarda kiraz ve zeytine göre maliyeti yüksek olan bir üründür. Ancak getirisi açısından incelediğimizde yıllar itibari ile diğer meyve gruplarına göre getirisi çok daha yüksek gerçekleşmiştir. Alıcı konusunda

sıkıntı olmayan bir üründür. Karpuz ve kavun ürünleri Gördes ilçesinde üretilebilecek ticari anlamda kar sağlayacak ürünlerin başında gelmektedir. Getirisi yüksek olmasına rağmen maliyeti de yüksek olan ürün grubudur. İncelenen ürün gruplarında maliyet yüksekliği bakımından ilk üç ürün içerisinde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Abasov, F.* (2007). Kırsal Kalkınma Finansmanı: Tarımsal İşletmelerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alkin, K.* (2004). Sermaye Piyasası Faaliyetleri Temel Düzey Lisans Eğitimi-Genel Ekonomi, İstanbul: TSPAKB.
- Aydemir, C., Pıçak, M.* (2008). Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10), 129-147.
- Çetin, B.* (2010). Tarım Ekonomisi. Bursa: Dora.
- Dülgeroğlu, E.* (1988). Kalkınma Ekonomisi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Ekmekçi, Ö.F., Güner, G.* (2011). TMO'nun Hububat Piyasasındaki Rolü ve Tarımsal Ekonomide Üretim-Fiyat İlişkileri. *Türktarım Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dergisi*, Ocak-Şubat, 50-51.
- Eren, A.* (2015). Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ekin.
- Güne, T.* (1994). Türkiye'de Tarım ve Sanayi İlişkilerinin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, (2), 46-61.
- İnan, İ.K.* (1992). Tarım Ekonomisi. Tekirdağ: Hasad.
- Özgüven, A.* (1977). Tarım Ekonomisi ve Politikası. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Tonus, Ö.* (2015). Temel Yapı ve İstihdam/Temel Göstergelerle Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ekin.
- Topuz, H.* (2007). Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(3), 377-390.
- Torun, İ.* (2003). Endüstri Toplumunun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi ve Sınayi Faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 181-196.
- TOBB.* (2013). Türkiye Tarım Sektörü Raporu. Ankara: TOBB.
- Resmî Gazete,* (1961). Gelir Vergisi Kanunu, İkinci Bölüm, Zirai Kazanç, Madde 52, Ankara.
- Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Ziraat Odası. (2014).